

PŘEDNÁŠKY ČESKÉHO PRÁVNÍHO HISTORIKA V MOSKVĚ A V PAŘÍŽI

Člen korespondent ČSAV prof. dr. Václav Vaněček byl za studijního pobytu delegace členů VII. sekce ČSAV v Sovětském svazu na podzim 1956¹ pozván k přednášce v Ústavu práva AN v Moskvě a na jaře 1957 proslovil právněhistorickou přednášku v rámci zasedání »Mezinárodní komise pro dějiny stavovských shromáždění« v Paříži.²

První přednáška byla vykonána dne 12. října 1956 rusky na thema »Problematika nejstarších státních útvarů na území Československa«, druhá dne 7. VI. 1957 francouzsky na thema »Tři druhy stavovských shromáždění v českém státě 16. století«.

Na následujících stránkách otiskujeme podstatné partie z českého originálu těchto přednášek.

I. PROBLEMATIKA NEJSTARŠÍCH STÁTNÍCH ÚTVARŮ NA ÚZEMÍ ČESKOSLOVENSKA

V otázce prvních států na území Československa nepřekonali jsme plně až do dnešní doby dědictví, které nám zanechala buržoasní věda. V době předmnichovské republiky (po r. 1918) bylo pro československou vědu v těchto otázkách charakteristické rozdvojení hledisek. Právní historikové byli nakloněni tomu, spatřovat první stát na území ČSR v t. zv. říši Sámově z počátku 7. stol. n. l. Naproti tomu část historiků — neprávnicků spatřovala první státy na tomto území už v době 1. stol. n. l., totiž v t. zv. říši Marbodově a v t. zv. království Vanniově (regnum Vannianum).

Rozdíl mezi oběma názory byl konec konců způsobován různými stupni, resp. odstíny buržoasního nacionalismu. První skupina ignorovala nebo přímo popírala existenci Germánů na našem území ve stoletích 1.—5. n. l. Druhá skupina tuto skutečnost neignorovala, avšak vyvozovala z ní pro otázku prvních států důsledky ne zcela správné.

Jednotná byla buržoasní věda v tom, že pojem státu chápala nevědecky: podstata státu jako třídního panství jí unikala a byl jí neznámý i pojem prvobytné společnosti, což jí právě umožňovalo klást první státy do dob tak časných a odlehklých.

Ponecháváme přitom stranou názor některých československých archeologů, kteří — vycházejíce v podstatě z týchž názorů — byli ochotni spatřovat první počátky státního života na území Československa už na konci bronzové doby, zvláště u t. zv. lidu popelnicových polí.

¹ Viz o tom blíže PRÁVNÍK, roč. XCVI, 1957, str. 291—292.

² Blíže o ní Věstník ČSAV, roč. 66, 1957, str. 388 n.

Podněty k představám o germánských »státech« na československém území už v prvních stoletích našeho letopočtu a právě tak potom o slovanském »státě« Sámově z počátku 7. stol. n. l. dávaly především některé nejasné zprávy antických historiků a jednoho historika raně středověkého.

Antičtí autoři Velleius Paterculus, Tacitus, Strabo a jiní mají zprávy jednak o velkém panství Marbodově, v němž pokračoval Katvalda, jednak o království Vanniově na území dnes československém. Středisko prvního z těchto útvarů je nutno položit do Čech, středisko druhého bylo jasně na území jižní Moravy. V obou případech šlo o království v základě *markomanská*, která pak pokračovala v těchto oblastech až do 4.—5. stol. n. l. Tacitus mimo to zmiňuje se pro první polovinu 1. stol. n. l. v této oblasti také o králi germánských Hermundurů Vibilioví. Z řady autorů, zvláště od řecky píšícího Cassia Diona, je dále známo mnoho zpráv o královstvích Kvádů na jižním Slovensku v dobách 1.—4. stol. n. l. Pro počátek 7. stol. mluví o slovanském království Sámově franská kronika Fredegarova.

Stranou jsme ponechali v tomto přehledu údaje o Hunech ze 4.—5. stol.; dále o germánských Langobardech, Gotech a Herulech z rozhraní 5. a 6. stol. a konečně o Avarech počínaje od 2. pol. 6. stol., o nichž všech je jasné, že *trvalého* panství, které by mělo charakter státu, na našem území nezaložili.

Pro nás je nyní podstata otázky nikoli v tom, zdali u nás byli ve stol. 1.—5. Germáni a teprve ve stol. 5.—7. po prvé v masovém osídlení Slované, nýbrž v tom, zdali nesporné a historicky plně doložené politické útvary jednak germánské, jednak (od 7. stol.) slovanské, měly už od 1. stol. n. l. (pokud jde o Germány) a nejméně od 7. stol. (pokud jde o Slované) charakter *států*, to jest panství určité třídy, na př. třídy otrokářů (v prvních případech), nebo třídy feudálů (v druhém případě).

Je jasné, že takovéto položení otázky eo ipso přináší odpověď negativní, zvláště jestliže zároveň máme na mysli všechno to, co je nám známo o společnosti prvotně pospolné, ať už u Germánů nebo u Slovanů nebo u Keltů, jejichž etnické skupiny přicházejí nám pro oblast Československa v této době na konci starověku a na počátku středověku na základě historických archeologických údajů *všechny* v úvahu.

Je jasné, že státy ve vlastním, pravém smyslu slova zde v žádném z těchto případů nebyly, neboť nic nás neopravňuje k tomu, abychom jak u Germánů před 5. stol., tak u Slovanů před 8.—9. stol., mohli spatřovati *třídní* společnost a s ní i skutečné státy.

Obtížnou otázkou však zůstává, jaký vlastně byl charakter oněch politických útvarů, které jsou spolehlivě historicky zachyceny na území Československa pro dobu společnosti zřejmě ještě předtřídní. Obtížným úkolem zůstává, jak charakterisovati určité zvláštní vztahy, které se zde podle historických zpráv anebo podle údajů archeologů utvářely mezi jednotlivými skupinami prvotně pospolného osídlení zemí dnešního Československa v oněch starých dobách.

Uvedu příklad: Tacitus píše o tom, že ve východní polovině dnešního Československa na konci 1. stol. n. l. sídlili keltští Kotinové a pannonští Osové, kteří svým sousedům, germánským Kvádům a sarmátským Jazygům, platili »tributa«. Kotinové nadto jim ještě »kopali železo«, jak píše Tacitus. Je pro nás nesporné, že zde šlo vesměs o etnické skupiny žijící životem ještě prvobytně pospolným. Avšak je zde stav poplatnosti, a to poplatnosti skupinové, při němž jedny skupiny využívají ve zvláštní formě, alespoň zčásti, plodů práce skupiny jiné. Není

zde tříd, není zde států, není zde vztah otrokářský, není zde ani vztah feudální. Jsou zde vztahy svého druhu mezi celými velkými skupinami žijícími ve formách společnosti rodové. Je tu vztah mezikmenové poplatnosti.

Uvedu jiný příklad: Velleius Paterculus vypráví, že k říši Marboda, který byl na počátku 1. stol. n. l. u nás (v dnešních Čechách) králem Markomanů, náležely všechny *sousední kmeny*. Neslyšíme nic o poplatnosti, slyšíme jen o tom, že celá velká řada kmenů — a to zřejmě ne pouze germánských — v dané době náležela k těmto politickému útvaru, v jehož čele stál Marbod. Totéž přibližně slyšíme o králi Vanniovi z poloviny téhož 1. stol. n. l. z jižnější oblasti dnešního Československa. Nešlo tu o státy, nešlo tu o společnost otrokářskou, šlo tu jasně o společnost ještě prvobytně pospolnou. Máme tu příklady *kmenových svazů* v takovéto společnosti.

Uvedu třetí příklad: Pro dobu ještě vzdálenější, pro 5. až 1. stol. před n. l. na území ČSR podle údajů archeologů jasně »vládnou« Keltové. Známe i jméno jejich hlavního kmene, který zde přichází v úvahu. Jsou to Bojové, po nichž Čechy (česká země) mají do dnešního dne své latinské, německé atd. jméno (Bohemia, Böhmen atd.).

Archeologové odhalují svými vykopávkami keltská města na území Československa. Zpravují nás o tom, že Keltové měli velmi vyspělou kulturu. Dokonce je známo, že razili mince. Jsou známy celé velké poklady keltských peněz. Na jednom místě se našlo v bronzové nádobě 45 kg keltských mincí z ryzího zlata.

Archeologové zdůrazňují, že Keltové nebyli v našich zemích sami. Tvrdí na základě zjištěných pozůstatků hmotné kultury, že zde vedle Keltů byly ještě jiné kmeny. Mluví o *kmenové superpozici*, neboť Keltové představují podle archeologů lid nadřazený, »vládnoucí« a ony jiné, nekeltské kmeny představují lid podřazený, převrstvený, závislý. Nejde tu o stát, nejde tu o otrokářskou společnost. Jde tu o vztahy sui generis ve společnosti stále ještě v podstatě prvotně pospolné.

Jak složité otázky zde máme, ukazují ještě další skutečnosti. Je mimo pochybnost, že ve všech naznačených případech šlo už dávno o prvobytně pospolnou společnost silně sociálně *diferencovanou*. Můžeme mluvit a běžně také mluvíme o keltské i o germánské aristokracii. Mluvíme o keltském chudém lidu (plebs). U Germánů máme jasně doloženy i případy *otroků*, rázu poněkud zvláštního, upomínajícího na římský kolonát. Současně ovšem vše nasvědčuje tomu, že stále ještě jde o společnosti organizované na principech v podstatě rodových. Jsou zde rody, jsou zde (podle římského názvosloví) tzv. »pagy«, jsou zde kmeny čili »civitates«. Germánští králové nejsou nic jiného než náčelníci různých útvarů rodového zřízení, vyšších nebo nižších. Pagy i civitates se po případě spojují ve svazy, jejichž příklady jsme už prve viděli.

Ve všech případech vedou nás zjištěné skutečnosti k tomu, abychom zde spatřovali rodovou společnost silně už rozloženou. Zvláště u keltských Bojů v dnešních Čechách a na Moravě, a zejména v keltských městech na území dnešního Československa, rodový řád silně už upadl a začaly se tvořit společenské třídy. Nežli se však u našich Keltů mohla třídní, otrokářská společnost (společnost otrokářského typu) plně rozvinout, došlo ke germánské invasi do našich zemí. To přivedlo konec přechodu keltské společnosti u nás ke státu.

Rozklad prvotně pospolných rodových organizací nastával v této době ovšem i u některých Germánů. Lze to konstatovat zejména tam, kde máme doloženy velké germánské kmenové svazy.

Rozkladný vliv mělo na rodové řády ve společnostech usídlených na našem území v prvních stoletích našeho letopočtu také sousedství otrokářské římské

říše. Je třeba mít na paměti, že se zde pohybujeme v těsné blízkosti římského limitu, který byl na Dunaji. Římané od doby Augustovy usilovali o to, podrobiti si všechny barbary i na území dnešního Československa. Už r. 6 n. l. podnikli velkou výpravu proti Marbodovi. Dosadili Germánům »krále« Vannia a také později »potvrzovali« krále Kvádů na Slovensku (je známa i římská mince s nápisem »Rex Quadis datus«). Tak zvané markomanské války vedli Římané za císaře Marca Aurelia s cílem, učinit z území dnešní ČSR provincii »Marcomannii«. Na skále ve městě Trenčíně na dnešním Slovensku je dodnes velký nápis hlásající, že tam v této době pobývalo 855 vojáků II. legie z Aquinca (dnešní Budapešť). Na Moravě máme zbytky římské vojenské stanice z 2. stol. n. l. a jiné podobné stopy římských vojenských akcí jsou na Slovensku (jižním).

Avšak římské panství nikdy se na území dnešního Československa trvale neuchytilo. Barbaři znovu a znovu odolávali Římanům a sami podnikali výpady do římské říše.

Je známo, že v souvislosti s Huny většina Germánů — stále ještě v situaci pozdní, rozložené prvotně pospolné společnosti — odešla, aniž zde kdy byly založeny opravdové germánské státy.

Zatím, asi od 4. stol. n. l., stále více přicházeli do zemí dnešního Československa Slované, předkové dnešních Čechů a Slováků. Také oni žili v prvotně pospolných rodových útvarech. Sotva můžeme pochybovat o tom, že principy kmenové superposice staly se rozhodnými i pro jejich vztahy k jiným etnickým skupinám, na které narazili, nebo které naopak zase narazily na ně (Hunové, Langobardi, Gotové, Avaři). Před 8.—9. stol. nemůžeme však u našich Slovanů předpokládati v širším měřítku rozklad rodového zřízení a nástup elementů třídní společnosti, v tomto případě společnosti feudální.

Proto také ono »regnum« Sámovo z 1. pol. 7. století, o němž mluví franský pramen, nemohlo být *státem*, nýbrž jen dočasným *svazem* slovanských kmenů a po případě i nižších útvarů rodové společnosti. Jeho těžiště bylo, jak se nyní stále více zdá pravděpodobným, u Slovanů na západ od Čech anebo nanejvýše někde v povodí řeky Ohře v Čechách.

Odtud pak plyne, že první skutečné státy na území Československa byly teprve stát českých Přemyslovců, který se rozvinul v 9. století, a stát moravských Mojmírovců, který se rozvinul přibližně v téže době a stal se základem říše tzv. Velké Moravy.

Avšak tím jsme se dostali až k počátkům feudalismu v Československu. Moravská říše zanikla na samém počátku 10. stol. v souvislosti s invasí Maďarů. Její dědictví převzal český stát přemyslovský, který s rozvojem feudalismu rozrostl se ve slavný a dobře už známý středověký mocenský útvar.

II. TŘI DRUHY STAVOVSKÝCH SHROMÁŽDĚNÍ V ČESKÉM STÁTĚ 16. STOLETÍ

V 16. století, jehož situace tvoří v této přednášce hlavní předmět našeho zájmu, měl slovanský střeoevropský stát, běžně zvaný v tehdejší době Království české nebo Koruna česká, za sebou velikou a pestrou minulost. Již v 9. a 10. století — nehledíme-li k dobám ještě starším, v nichž se vznik tohoto státu teprve připravoval — prošly staré Čechy první serií krvavých bojů se svými západními sousedy. V dalších stoletích úspěšně překonaly etapu feudální rozdrobenosti, za níž několikrát sama existence tohoto státu byla na vážkách. V první polovině 15. sto-

letí zvedlo se v jeho rámci mohutné revoluční hnutí husitské, které otřásl základy feudálních pořádků i v řadě států okolních a — jak je dobře známo — hluboce zasáhlo zejména katolickou církev.

Po celou tuto dobu — máme zde rozvoj trvající skoro tři čtvrti tisíciletí — rozvíjely se politické instituce českého státu ze své prvotní jednoduchosti až do složitého stavu, kterým je charakterisováno 16. století, doba — také zde — stavovské monarchie. Už dávno nebylo zde ani stopy po původních shromážděních všech svobodných mužů slovanských kmenů. Již v 9.—10. století definitivně zaujaly jejich místo občasné schůzky předních feudálů, tzv. dvorská shromáždění (*curia, colloquium*). Avšak už během 14. a 15. století také tato shromáždění byla nahrazena institucí nového charakteru, totiž shromážděními příslušníků privilegovaných vrstev korporativně organisovaných, kterým se všeobecně říká stavy (*ordines*). Dobou pro tento vývoj rozhodující stalo se právě zmíněné období *husitského revolučního hnutí*, které vysoko pozvedlo ideu demokratického rozhodování co největšího počtu obyvatel ve státě a postavilo — ve svých nejradikálnějších směrech — přímo požadavek *rovnosti* všech pravých křesťanů, rovnosti nejen před Bohem, nýbrž také navzájem vůči sobě. Mírnější husitské směry přizpůsobily již svůj revoluční program do značné míry základním společenským poměrům středověku a rozlišovaly mezi osobami různého *stavu*, jejichž pospolitosti tvořily obce (*communitates*) jako základ svérázného stavovského uspořádání husitského veřejného života, i takto daleko demokratičtějšího, než byl v této době veřejný život v kterémkoli z ostatních států Evropy.

V důsledku principu kolektivního rozhodování, jehož uplatnění dosáhlo v této době v českém státě nevídaného rozmachu, po téměř dvě desetiletí byla zde konána přčetná shromáždění lidu, na nichž se otevřeně projednávaly za účasti všech nejožehavější politické otázky. Byly zde konány bouřlivé schůze obyvatelů jednotlivých měst, schůze obcí tu užších tu širších (máme-li na zřeteli teritoriální vymezení), shromáždění politických stran, šlechtických i nešlechtických, schůze zástupců městských svazů (spolky, ligy měst), shromáždění »bratrstev« revolučních rolníků a vojáků, politické porady zástupců všeho obyvatelstva (ne pouze šlechty) jednotlivých krajů, celých zemí i konečně — nezřídka — několika zemí společně, zejména Čech a Moravy.

Běžně se dnes uznává, že husitské revoluční hnutí, ač si vytyčilo cíle daleko vyšší a širší, posléze skončilo tím, že plně otevřelo cestu k rozvoji stavovské monarchie, která pak trvá v českém státě až do počátku války třicetileté, jenž znamená náhlý politický zvrat ve smyslu nástupu panovnického absolutismu po potlačení nezdařeného povstání českých stavů z let 1618—1620.

V období mezi husitským revolučním hnutím a katastrofou bělohorskou, o jehož probádání se velmi zasloužil velký francouzský historik Ernest Denis, byly v českém státě praktikovány tři druhy shromáždění stavů: sněmy jednotlivých zemí, sjezdy jednotlivých krajů v Čechách a konečně společná shromáždění všech zemí České koruny čili sněmy generální. Všechny tyto tři druhy stavovských shromáždění byly navzájem těsně svázány co do své politické funkce i organizační struktury, ač ovšem je nesporné, že zjevem základním byly zde po každé stránce ony sněmy *zemské*, které jsme jmenovali na prvním místě. Lze říci, že *krajské* sjezdy stavů byly jen jakýmsi dočasným doprovodem těchto zemských sněmů, a to jen v jedné zemi českého státu, v Čechách samých. *Generální sněmy*, ač jejich důležitost je zcela mimořádná, rovněž jako by vycházely ze sněmů zemských a k nim se opět, jako k základnímu právnímu a organizačnímu předpokladu své existence, vracely.

Vznik sněmů jednotlivých zemí českého státu (česky: sněm obecný nebo obecní, sněm zemský, sněm královský; latinsky: ve starší době colloquium terrae, později concilium, dieta, conventus terrae; německy: Landtag) nespadá do jedné doby. Ve vlastních Čechách konaly se patrně schůze všech významnějších činitelů raně feudálního státu hned od prvního sjednocení země na konci 9. století. Průběhem doby rozlišily se v nich určité zájmové skupiny, které však dlouho neměly právní organizaci. Český sněm vytvářel se po staletí jako společná rada celé země, na níž měli účast především všichni ti, kdož byli svobodní a drželi půdu s poddanými, nemající nad sebou než prvního představitele své třídy, hlavu státu (knížete, vévodu, později krále). K nim přidružovali se od 10. století hlavní feudálové a hodnostáři církevní a od 13. století na zvláštní pozvání také královská města. Již jsme upozornili, že na krátko za husitského revolučního hnutí objevili se na českých sněmech také zástupci prostého lidu.

Na Moravě, v druhé hlavní zemi českého státu, došlo — necháme-li stranou období Velké Moravy 9. století — k určitému závažnějšímu sjednocení zemské administrativy za posledních Přemyslovců a za Lucemburků, tedy ve 13. a 14. století. Ve Slezsku, jež se do rámce české Koruny dostává v téže době, vzniká analogická instituce ještě později.

V 16. století byl stát České koruny složitým útwarem, tvořeným řadou zemí, z nichž každá měla svůj samostatný stavovský politický život. Nicméně i v této pestré mosaice stavovských sněmů zemských jevila se velmi pozoruhodným způsobem jednota státu, a to přímo ve fungování těchto sněmů. Uvedme příklad z oboru dějin finančního práva. V 16. století požadoval sice český král daně od stavovského sněmu každé země zvláště, avšak s ohledem na celkovou sumu, již mu bylo zapotřebí. Morava dávala zásadně polovinu toho, co povolili stavové čeští, Slezsko jednu třetinu a obě Lužice dohromady jednu šestinu.

Věnujme nyní pozornost hlavním pravidlům, která ovládala fungování zemských sněmů. Především je nutno konstatovat, že psané právní normy jsou ještě i v 16. století na tomto poli *poměrně vzácné* a v každém případě, že jsou velmi neúplné, kterýžto poznatek můžeme ihned zevšeobecnit, neboť se týká všech tří kategorií stavovských shromáždění. V 16. století jsou již alespoň v hlavních zemích českého státu úřední kodexy šlechtického práva sepsané českým jazykem. Avšak předpisů o stavovských shromážděních je tu velmi málo. Největší počet jich vztahuje se k sněmům zemským; málo jich je o krajských sjezdech; o sněmech generálních, tak významných, nenalezneme tu vůbec nic. Stále ještě převažuje na tomto úseku práva *obyčej*, o kterém se vždy mluví jako o *starém obyčeji*. Zprávy o skutečné sněmovní praxi ukazují ovšem jednak, že právní obyčeje byly značně kolísavé, jednak že psané předpisy nebyly vždy přesně dodržovány, nehledě k tomu, že se často měnily, a to ne jen vždy v detailech. Pokud jde o *zemské sněmy* a o sněmy *generální*, byly na př. pevně ustáleny vlastně jen zahajovací a závěrečné ceremoniály, resp. procedury a některé *všeobecné zásady* o složení, kompetenci a o postupu jednání.

Pevných termínů, k nimž by bylo třeba sněmy svolávat, vůbec nebylo. Stavovská shromáždění všech tří kategorií scházela se vždy jen podle politické potřeby. Český král uplatňuje přitom v 16. století jasně snahu po monopolu svolávání sněmů.

Složení zemských sněmů bylo výsledkem tehdejší politické situace v českém státě a zejména bylo podmíněno poměrem sil uvnitř tábora vládnoucích tříd. Zvláštnost, která charakterisovala složení českého zemského sněmu po dobu dvou set let mezi husitským hnutím a třicetiletou válkou, spočívala v tom, že zde byl

odstraněn stav duchovní, jinde v této době pravidelně se na sněmech vyskytující. Máme zde jeden z velmi pozoruhodných důsledků husitství, které v Čechách téměř úplně zlikvidovalo církev jako pozemkovou vrchnost, a proto i jako politický stav.

Pokud jde o poměr mezi stavy, resp. jejich sněmovními kuriemi, nelze ovšem ani zdaleka mluvit o nějaké harmonii, rovnováze a vůbec o politické rovnosti. Nebylo rovnosti mezi šlechtou vyšší (pány) a šlechtou nižší (rytíři); tím méně mohla býti mezi šlechtou a městy. Vysoká šlechta v českém státě této doby usilovala o oligarchii. Jí by bylo stačilo, kdyby na sněmy přicházeli jen její příslušníci. Nebylo jí nikterak proti mysli, že pro velkou část rytířstva důsledná a plná osobní účast na sněmech byla prakticky stále méně možná, ježto byla příliš nákladná. Na počátku 16. století spojila se v Čechách vyšší šlechta s nižší proti městům a pokusily se jim účast na sněmech odeprít, což se nezdařilo.

Rytířstvo domáhalo se už od konce 15. století řešení své účasti na zemských sněmech pomocí volených delegátů (poslanců) z jednotlivých krajů. V 16. století požadavky nižší šlechty byly splněny. Ústupek hledisku krále a vyšší šlechty byl učiněn v tom, že volba delegátů v krajích nevylučovala z účasti jednotlivé šlechtice, z nichž každý mohl i nadále osobně přijíti na sněm.

Nebylo pravidla, které by předepisovalo nějakou minimální účast na sněmech. Sněmy se často konaly za přítomnosti nepatrného počtu účastníků, což plně hovělo zájmům krále i panstva. Zmenšovalo se tak nebezpečí, že na sněmu převládnu široké vrstvy rytířstva a měšťanstva a zajišťovala se převaha úzké vrstvy dvorské a úřednické, těsně spjaté s králem-absolutistou. S tím také souviselo, že byla odstraněna veřejnost sněmovního jednání. Pod přísnými tresty bylo zakázáno, aby byl přítomen někdo, kdo neměl legální účast na jednání. Nikterak nás proto neudiví fakt, že sněmovní praxe česká byla v 16. století prudce kritisována zejména se strany měšťanstva.

Kompetence zemských sněmů — stejně ostatně jako i jiných stavovských shromáždění — nebyla přesně vymezena právními předpisy.

Jednání sněmů zemských bylo neobyčejně komplikované a zdlouhavé, což platí i o ostatních kategoriích stavovských shromáždění.

Usnesením sněmu s platností zákona mohlo se státi jen to, s čím souhlasily *všechny stavy* a přirozeně i král. To znamená, že zde nebyla možná majorisace. Závěr jednání tvořilo přečtení hotového usnesení při otevřených dveřích, v čemž jedině byl učiněn ústupek zásadě veřejnosti, a jeho zapsání do *desk zemských* (tabulae terrae), při čemž jako verifikátoři zápisu musili býti přítomni alespoň zástupci obou šlechtických stavů.

★

Krajské sjezdy byly zvláštností pouze české země, tedy českého království v užším slova smyslu. Nebylo jich v jiných zemích České koruny, ledaže bychom jejich analogii spatřovali ve sněmech jednotlivých drobných slezských knížetství. To souvisí s tím, že v době, již se zabýváme, jedině v Čechách samých rozvinula se organizace krajů, které z počátku — ve 13. století — měly prostě povahu obvodů úřední působnosti určitých královských funkcionářů, ale od 15. století byly ovládnuty místními stavy. Sotva asi chybíme, jestliže vyslovíme domněnku, že kořeny místních shromáždění šlechty a snad už i zástupců měst v těchto obvodech spadají do 2. polovice 13. století nebo nejpozději do počátku 14. století. Bylo to pravděpodobně v souvislosti se *soudními* shromážděními, konanými šlechtou v krajích. Za revolučních událostí v husitské době ustoupily do pozadí soudní funkce těchto shromáždění a vystoupily naopak do popředí funkce politické a vojenské, kterýžto vývoj byl podporován tím, že některé husitské sněmy činily usne-

sení směřující k přebudování krajské administrativy na principech vyloženě už stavovských. Vládnoucí tenká vrstva aristokracie cítila se krajskými sjezdy ohrožována. Král Ferdinand již 2 roky po svém nastoupení pospíšíl si vyhlásit zásadu, že krajské sjezdy mohou se konati jen na speciální královské povolení. Roku 1545 byla tato zásada na zemském sněmu znovu formulována a postavena pod přísné sankce. Konečně po potlačení revolty stavů z r. 1547 stalo se pořádání krajských shromáždění bez králova svolení deliktem, na nějž byl trest smrti.

*

Třetí kategorií stavovských shromáždění v 16. století v zemích České koruny tvoří t. zv. generální sněmy, což je označení běžné pro tuto instituci v tehdejší politickém životě českém. Lze mít za to, že také základní idea těchto shromáždění je velmi stará. Spočívá v tom, že se společně scházejí a jednají šlechta, města a duchovenstvo ne pouze jedné země, nýbrž všech zemí, které jsou ve svazku České koruny. Významní političtí činitelé celého přemyslovského státu scházeli se u českého vévody a potom u krále dávno před první polovinou 14. století, což je doba, v níž instituci těchto generálních sněmů po prvé vidíme v plném lesku, i když nemá tehdy přirozeně ještě vyloženě stavovský ráz.

Je dobře známo, že středověký řád vyjadřoval složité pojmy a myšlenky symbolicky. V tomto duchu přirovnáván byl, od 14. století počínaje, starý český stát k tělu, jehož hlavou bylo království české v užším smyslu slova a jehož »údy« byly ostatní země České koruny. Mluvílo se o tom, že tyto země jsou do České koruny inkorporovány. Pořadí zemí bylo ustáleno tak, že za Čechami následovalo markrabství moravské, pak knížetství slezská a konečně markrabství Horní a Dolní Lužice.

Význam generálních sněmů byl v tom, že se v nich zračila přes všechnu rozdílnost a samostatnost těchto jednotlivých zemí velmi přesvědčivě jednota a nedílnost tohoto složitého státního celku.

Právní struktura generálních sněmů ustálila se už v 15. století tak, že to byla v principu shromáždění představitelů *sněmů* všech jednotlivých zemí starého českého státu. Jen zdánlivě je s tím v rozporu fakt, že na generálních sněmech, konaných v Praze, což bylo nejběžnější, byl účasten vždy celý sněm království českého. S hlediska právního nebylo to rozhodující, neboť delegace ostatních zemí přicházely s plnou mocí, v níž byla formule, že se sněmu účastní tak, jako by stavové jejich země *všichni osobně* byli přítomni. A nadto máme doloženo, že když r. 1530 — z příčiny epidemie — byl generální sněm konán nikoliv v Praze, nýbrž v Českých Budějovicích, vyslal sem sněm království českého rovněž jen delegaci jako země ostatní.

Podle všeobecně uznaného mínění v 16. století projednávaly generální sněmy záležitosti, které se týkaly všech zemí Koruny společně.

Generální sněm v jistém ohledu představoval velmi výhodnou zkratku normálního projednávání věcí na sněmech jednotlivých zemí. Často fungoval tak, že o některé záležitosti učinil rámcové usnesení, které stavové jednotlivých zemí na svých sněmech podrobně rozvedli a realizovali. To bylo běžné zejména při povolání daní a vojenských kontingentů králi. Pokud k některému návrhu projednávanému na generálních sněmech daly souhlas v mezích svých plných mocí delegace jednotlivých zemských sněmů, bylo příslušné usnesení generálního sněmu bez dalšího platné jako zákon i pro jejich zemi.

*

Obraz právě podaný je třeba doplnit ještě poznámkou z dějin českého národa v druhé polovině 19. století. Zájem o historické instituce, o kterých jsem mluvil,

totiž ožil podivuhodným způsobem v době, kdy český národ po prvé bojoval o svůj alespoň relativně samostatný politický život v rámci habsburské monarchie, počínaje revolučními dny března 1848. Po řadu desetiletí obnova generálních sněmů všech zemí českých byla cílem, k němuž směřovaly snahy vedoucích politiků české buržoasie. Instituce zemských sněmů ze starší doby byla idealisována, aby se na ni mohlo navazovat při budování novodobých sněmů rakouských provincií. A probudil se dokonce i zájem o krajské sjezdy v souvislosti s organisováním rakouské samosprávy. Souvislosti, v nichž se tento zájem projevoval, způsobily, že po mnohé stránce tyto instituce nebyly viděny správně. Jako v mnoha jiných otázkách stojíme proto dnes i zde před úkolem podati o těchto institucích obraz správnější, lépe odpovídající historické skutečnosti.